

Висновки. Отже, процес формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики включає такі етапи:

– емоційно-мотиваційний – спрямований на засвоєння студентами досвіду кращих тренерів з атлетичної гімнастики, а також на створення орієнтира для їх професійного розвитку;

– теоретичний – спрямований на засвоєння студентами професійно зорієнтованих педагогічних та психологічних знань і вмінь, які становлять основу професійно-педагогічної компетентності;

– практичний – спрямований на отримання майбутніми тренерами з атлетичної гімнастики досвіду педагогічного спілкування в квазіпрофесійній (тренінги, ділові ігри, аналіз ситуацій) та практичній діяльності (самостійного проведення тренувань);

– інтеграційний – спрямований на інтеграцію знань, умінь, досвіду майбутнього тренера з атлетичної гімнастики в контексті майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. пед. вузов : в 2 кн. / И.П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.

2. Мазін В.М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / В.М. Мазін. – Запоріжжя, 2008. – 222 с.

ПОПОВА Л.Д.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ (ДО 205-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАСНУВАННЯ)

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди – один із найстаріших навчальних педагогічних закладів України. Його історія тісно переплітається з історією Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Ще до відкриття Харківського, Казанського та інших університетів було затверджено положення від 24 січня 1803 р. про те, що “кожен університет повинен мати учительський або педагогічний інститут”. Статут Харківського університету, затверджений Указом імператора Олександра I у 1804 р., мав окремий розділ “Про педагогічний інститут”, у якому визначена мета, структура та організація роботи педагогічного інституту. Згідно з цією главою педагогічний інститут повинен був готувати вчителів для середніх шкіл округу і поряд з цим давати спеціальну педагогічну підготовку кандидатам на різні викладацькі посади у вищих навчальних закладах.

Мета статі – розглянути основні періоди становлення та розвитку Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; розкрити його внесок у підготовку педагогічних і науково-педагогічних кадрів для середньої та вищої школи; розглянути можливості творчого використання набутого досвіду в сучасних умовах.

Перші кроки становлення інституту, як і народження будь-якого навчального закладу, були пов’язані зі значними труднощами. Не було не лише навчальних планів, але й достатньої кількості викладачів і студентів. Тільки у вересні 1811 р. до аудиторії ввійшли перші студенти педагогічного інституту. Першим його дирек-

тором було призначено видатного німецького вченого, професора Христофора Пилиповича Роммеля. Саме він склав перші навчальні документи – “План і правила педагогічного інституту” та “Дидактичні начала” й визначив статус інституту.

Отже, згідно з історичними документами, першим днем діяльності Харківського педагогічного інституту є 1 вересня 1811 р. За майже 205 років його існування змінювалася назва навчального закладу, відбувалися структурні перебудови, проходили покоління за поколіннями викладачів і студентів, але незмінним залишалося одне – виконання історичної місії підготовки педагогічних кадрів. Зараз важко навіть збагнути, що близько 200 тисяч випускників стали вчителями, та усвідомити ту величезну роль, яку вони відіграли в розвитку освіти і культури України. В інституті навчалися переважно бідні “казеннокоштні” студенти, які, за свідченням М.І. Костомарова, “дійсно займалися наукою з любов’ю... і були інтелігенцією університету”. На жаль, “казеннокоштных” студентів було дуже мало, й інститут не міг задовольнити потреб в учителях, оскільки Харків швидкими темпами зростав як культурний і промисловий, освітній центр.

У зв’язку з цим передові діячі культури міста, насамперед письменник Г. Квітка-Основ’яненко і його брат Андрій, почали клопотати про відкриття у Харкові Інституту шляхетних дівчат, що й було зроблено в 1812 р.; він став органічним додатком до педагогічного інституту. Головна мета інститутського виховання – дати бідним дівчаткам освіту, необхідні навички у рукоділлі, завдяки яким вони після випуску змогли б забезпечити собі існування навчанням дітей або працею. Науками, мистецтвом, рукоділлям займалися 45 пансіонерок і 20 вихованок; вони вивчали різні види шиття, його особливості; вчилися смачно готувати їжу тощо. Усі ці знання вони одержували за три роки.

У 1833 р. було прийнято рішення приймати до інституту по 16 вихованок купецького стану, по 10 дочок офіцерів військового поселення. До програми викладання в інституті входили елементи геометрії із застосуванням до господарської архітектури, фізика та історія. З 1842 р. було відведено більше часу для занять музикою, італійськими співами та рукоділлям. Долаючи вузькостановий статус, інститут став першим у Російській імперії відкритим для демократичних верств населення і протягом усього періоду існування разом з педагогічним інститутом був справжньою школою педагогічних кадрів для Слобідського краю. На здобутках педагогічної теорії і практики виникли нові навчальні заклади, підносився рівень народної освіти, формувалися перші в Україні наукові школи з педагогіки, психології, філології та інших напрямів.

Реформа освіти, яка була проведена в 60-х рр. XIX ст. організаційно змінила структуру інституту, трансформувавши його у вищі педагогічні курси, які проіснували до 20-х рр. XX ст., але підготовка вчителів залишалася незмінним і головним напрямом його діяльності.

На початку XX ст. інститут мав три факультети: історико-філологічний, фізико-математичний та юридичний. Навчальний процес обслуговували 25 кафедр. В інституті працювали провідні професори, відомі вчені, такі як Д.І. Багалій, М.Ф. Сумцов, В.П. Бузескул, С.М. Берштейн, О.М. Нікольський, В.К. Залеський, М.Ф. Білоусов, Д.М. Синцов, Д.Н. Соболев, К.Д. Зеленін, К.Т. Немчинов, О.І. Білецький, Л.А. Булаховській, М.П. Жинкін, О.П. Машкін, О.М. Леонтьєв, О.В. Запорожець, П.І. Зінченко та багато ін. Цікаво, що ще у 1918 р. були засновані кафедри історії України (професор Д.І. Багалій), історії української літератури (професор М.Ф. Сумцов).

У перші роки радянської влади були спроби відмовитися від своєї історії, подати дожовтневий педагогічний досвід як буржуазний, неприйнятний для ново-

го, соціалістичного суспільства. Проте становлення нової вищої педагогічної школи відбувалося не на порожньому місці, а на здобутках минулого. На вищих педагогічних курсах імені Г.С. Сковороди – таку назву мав інститут після 1919 р. – працювали ті самі дореволюційні вчені. Під тиском вульгаризаторських ідеологічних настанов Комуністичної партії освіта потерпала від різноманітних експериментів. У травні 1921 р. було створено Харківський інститут народної освіти (ХІНО) у складі трьох факультетів: соціального виховання, техніко-педагогічного та політико-освітнього. У ньому були об'єднані кращі наукові сили України.

Цей період позначився гострою боротьбою в народній освіті, хворобливими пошуками “нових” форм і методів навчання, які ускладнювалися періодичними політичними кампаніями. Знадобилося ціле десятиліття, щоб влада переконалася в непродуктивності проведених реформ та необхідності повернення до класичних, випробуваних часом форм організації педагогічної освіти. У березні 1932 р. Рада народних комісарів УРСР прийняла постанову про реформування вищої школи, за якою інститут дістає назву “Харківський державний педагогічний інститут”. У вересні 1935 р. з урахуванням великої потреби в учителях почав функціонувати учительський інститут.

Найтяжчим випробуванням була Велика Вітчизняна війна, яка призвела до величезних людських та матеріальних втрат. Було зруйновано навчальні корпуси, лабораторії, бібліотеку, гуртожитки; у боях з фашистами загинули десятки викладачів, сотні вихованців. Випускники 1941 р. фактично у повному складі пішли на фронт і, на жаль, більшість із них не повернулася. Багато старшокурсників добровільно вступили в студентський батальйон, який героїчно бився на підступах до столиці України. Сім вихованців інституту стали Героями Радянського Союзу. Невдовзі після визволення Харкова у 1943 р. інститут відновив свою роботу. Відчинили двері аудиторій фізико-математичний, історико-філологічний та природничий факультети. В інститут поверталися студенти, які переривали навчання у зв'язку з війною, приходили із сіл дівчата з довоєнними заліковими книжками, прибували зі шпиталів поранені бійці.

У 1945 р. на клопотання колективу інституту йому було присвоєно, а фактично повернено ім'я видатного українського педагога і філософа-просвітителя Г.С. Сковороди. Всі повоєнні роки Харківський педагогічний інститут був флагманом вищої педагогічної освіти в Україні, загально визнаним центром передової науково-педагогічної думки.

У повоєнний період плідний внесок у подальший розвиток теорії та збагачення досвіду підготовки вчительських кадрів в університеті, створення нових науково-педагогічних напрямів і шкіл зробили представники старшого покоління – М.О. Григор'єв, С.А. Литвинов, А.І. Зільберштейн, І.Т. Федоренко.

В університеті під керівництвом професора І.Т. Федоренка працювала лабораторія експериментальної дидактики, на базі якої готували молодих науковців. Психолого-педагогічна, методична продукція лабораторії: посібники, методичні розробки уроків, методичні поради та рекомендації з актуальних питань освітньо-виховної роботи користувалися широким попитом серед керівників навчальних закладів, учителів і учнів, батьківської громадськості Харківщини.

Новий етап у розвитку інституту настав у 90-ті рр. ХХ ст., коли Україна здобула самостійність і стала суверенною державою. Збагатилася навчально-матеріальна база, якісно змінився професорсько-викладацький склад, розширилася спеціалізація, широко впроваджувалися в навчальний процес нові технології, зокрема

інформаційні, педагогічні, зміцнювалися міжнародні зв'язки. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України 20.04.1994 р. інститут набув статусу університету. У 1996 р. його було акредитовано в повному обсязі за IV рівнем і визнано за результатами державної атестації провідним вищим навчальним закладом в Україні, а Указом Президента України від 21.08.2004 р. було надано статус національного.

Науково-теоретичні розробки й досвід старшого покоління продовжують розвивати і примножувати учні й послідовники в сучасних умовах. Серед них професори, доктори наук В.М. Гриньова, Т.О. Дмитренко, В.І. Євдокимов, С.Т. Золотухіна, О.М. Іонова, О.Ю. Кузнєцова, В.І. Лозова, О.М. Микитюк, Г.Г. Петренко, М.К. Подберезький, Л.Д. Попова, І.Ф. Прокопенко, Т.П. Танько, Г.В. Троцько, Л.А. Штефан, Н.М. Якушко та ін. Вони створили власні наукові школи, готують аспірантів і докторантів, видають підручники, посібники, актуальні методичні матеріали різної спрямованості.

Сьогодні Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди – великий навчально-педагогічний комплекс, до якого входять 47 закладів освіти, серед яких Інститут економіки та права, Інститут мов світу, Інститут післядипломної освіти, три педагогічних коледжів, шість ліцеїв та понад 30 шкіл.

Підготовка фахівців здійснюється на 16 факультетах, 63 кафедрах з 56 спеціальностей. Навчальний процес забезпечують 857 викладачів, серед яких 25 академіків і членів-кореспондентів, 19 заслужених працівників народної освіти, заслужених учителів, заслужених діячів науки і техніки України, 62 доктори наук і професори, 347 кандидатів наук і доцентів. В університеті навчається майже 15 тисяч студентів, аспірантів та докторантів.

Висновки. Аналіз джерел засвідчив, що протягом XIX – початку XXI ст. ХНПУ імені Г.С. Сковороди пройшов різні періоди становлення та розвитку, змінювалася назва закладу, зростав навчально-виховний і науковий потенціал, відкривалися нові факультети та кафедри, розширювався склад викладачів і студентів. Органічним додатком до університету став заснований у 1812 р. інститут шляхетних дівчат, який разом з університетом до 1917 р. готував учительські кадри для Слобожанщини. За часів радянської влади, незважаючи на ідеологічні перебудови, тяжкі випробування в роки Великої Вітчизняної війни, університет продовжував якісно готувати вчителів. У 90-ті рр. XX ст., коли Україна стала суверенною державою, збагатилася навчально-матеріальна база університету, зміцнився професорсько-викладацький склад, розширилася спеціалізація, почали працювати нові наукові напрями та науково-педагогічні школи, зміцнилися міжнародні зв'язки. Сьогодні ХНПУ імені Г.С. Сковороди – великий навчально-педагогічний комплекс, визнаний державною атестацією провідним вищим навчальним закладом України, що плідно готує кваліфіковані вчительські кадри різного профілю.

Література

1. Попова Л.Д. Педагогічна підготовка студентів у Харківському університеті і педагогічному інституті в XIX ст. / Л.Д. Попова // Рідний край : навч. посіб. з народознавства / [за ред. І.Ф. Прокопенка]. – 2-е вид., випр. та доп. – Х. : ХДПУ, 1999. – С. 379–388.
2. Попова Л.Д. Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди / Л.Д. Попова // Харків – моя мала Батьківщина : навч. посіб. з народознавства / [за ред. І.Ф. Прокопенка]. – Х. : ОВС, 2003. – С. 144–147.
3. Попова Л.Д. Харківський педагогічний інститут / Л.Д. Попова, Т.П. Танько // Педагогічна Харківщина : довідник / [за ред. В.І. Лозової, І.Ф. Прокопенка]. – Х. : Вид-во Круглова, 1997. – С. 59–63.

4. Прокопенко І.Ф. Харківська науково-педагогічна школа: теоретичні здобутки та досвід (20–70-ті рр. ХХ ст.): наукове видання / І.Ф. Прокопенко, Л.Д. Попова, І.Т. Сіра. – Х. : ХНПУ, 2007. – 152 с.

5. Становлення школи та педагогічної думки у першій половині ХІХ ст. // Історія педагогіки : навч. посіб. / [за заг. ред. чл.-кор. АПН України, д. пед. наук, проф. Г.В. Троцько]. – Х., 2008. – С. 250–266.

ПРИКОТЕНКО Т.А.

РОЛЬ КНИГИ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)

Формування позитивного ставлення дітей до навчання як основи підготовки до подальшого особистісного й професійного зростання є актуальною проблемою сьогодення. Зазначимо, що це зумовлює певні зміни в організації навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді. У цій площині особливого значення набуває книга як потужний засіб, що забезпечує свідоме сприймання та відтворення інформації, а також позитивно впливає на глибину та міцність засвоєваних знань.

Значення, роль і місце книги в навчальному процесі обґрунтовано сучасними педагогами України і Росії, зокрема І. Бехом, М. Боришевським, С. Єрмаковим, І. Зязюном, Т. Люріною, Н. Миропольською, А. Репринцевим, О. Сухомлинською, Л. Федоровим та ін.

Історичну проекцію щодо використання книги у навчальному процесі подано в працях В. Вихрущ, Л. Вовк, М. Євтуха, Т. Завгородньої, С. Золотухіної, В. Лозової, Б. Ступарика та ін. Однак на сьогодні залишається недостатньо розкритим місце і роль навчальної книги у формуванні позитивного ставлення в учнів до навчання в конкретний історичний період, який презентовано корисними знахідками і рекомендаціями.

Мета статті – розкрити роль книги у процесі формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи України другої половини ХІХ ст.

Аналіз історико-педагогічної літератури, матеріалів законодавчого характеру, циркулярів, розпоряджень та інструкцій Міністерства народної освіти, архівних документів, зокрема тих, що стосуються шкільної практики вказаного періоду, мемуарної та епістолярної літератури, дописів до вітчизняної педагогічної преси з досліджуваної проблеми [7–10] свідчить, що одним з актуальних питань педагогічної тематики в другій половині ХІХ ст. було використання книги як дієвого засобу формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Розгляд досліджуваної проблеми в контексті з соціальними, політичними, економічними й культурними процесами в державі з урахуванням рівня розвитку психолого-педагогічної науки дав можливість констатувати, що певною мірою активізація уваги громадськості і школи до багатоаспектних питань дитячої літератури була зумовлена низьким освітнім рівнем дітей і підлітків. Це сприяло, з одного боку, відкриттю просвітницьких товариств різного масштабу, недільних шкіл, а з іншого – інтенсивному використанню навчальної книги з метою активізації на уроці уваги учнів, посилення їх інтересу до навчання, формування потягу до самостійного отримання знань.

У доповідях, виступах педагогів-методистів, членів Педагогічного відділу Харківського історико-філологічного товариства Харківського університету, при обговореннях, доповідних записках [4; 5] наголошувалось на важливості читання